KOCAELİ ANSİKLOPEDİSİ

CİLT 2

2023 Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, Kültür ve Sosyal İşleri
Dairesi Başkanlığı Yayınları No: 59

@ Copyright 2023 Kocaeli Metropolitan Municipality,
Department of Culture and Social No: 59

Bu kitabın her türlü basım, yayın ve telif hakları
Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, Kültür ve Sosyal İşler Dairesi
Başkanlığı'na aittir. Başkanlığın yazılı izni olmadan elektronik,
mekanik ya da diğer yollarla basılamaz, çoğaltılamaz ve dağıtılamaz.
Para ile satılamaz.

All rights reserved. No part of this book may be printed,
reproduced or distributed by any electronic, optical, mechanical
or other means without the written permission of the Kocaeli
Metropolitan Municipality, Department of Culture and Social Affairs.

Tasarım ve Uygulama
Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık A.Ş.

Baskı
Pelikan Basım Matbaa ve Ambalaj Sanayi Tic. Ltd. Şti.
Kayaşehir Mah. Ulubatlı Hasan Cad. Blok 2H Kapı No: 19
34494 Başakşehir / İstanbul
Tel: (0212) 613 79 55
Sertifika No: 40619

ISBN: 978-605-72931-8-3
Takım ISBN: 978-605-72931-6-9

KOCAELİ ANSİKLOPEDİSİ

EDİTÖRLER

Prof. Dr. Haluk SELVİ
Prof. Dr. Muhammed Bilal ÇELİK
Prof. Dr. İbrahim ŞİRİN
Prof. Dr. Levent ATALI

2023

Sahibi
Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Adına
Doç. Dr. Tahir BÜYÜKAKIN

Genel Koordinatör
Balamir GÜNDOĞDU

Ansiklopedi Yürütme Kurulu
Prof. Dr. Haluk SELVİ
Prof. Dr. Muhammed Bilal ÇELİK
Prof. Dr. İbrahim ŞİRİN
Prof. Dr. Levent ATALI
Volkan ŞENEL
Raşit FİDAN
Hayriye SÖZER
Adil YILDIRIM

Sekreterya
Nesrin DURAN
Şükriye Göksu HÜLAGÜ

Ansiklopedide yer alan maddelerin bilimsel sorumluluğu yazarlarına aittir.

Bilim ve Danışma Kurulu
Prof. Dr. Azmi ÖZCAN
Prof. Dr. Feridun M. EMECEN
Prof. Dr. Gülfettin ÇELİK
Prof. Dr. Hamza GÜNDOĞDU
Prof. Dr. İdris BOSTAN
Prof. Dr. İlhan ŞAHİN
Prof. Dr. Kemalettin KUZUCU
Prof. Dr. Metin TUNCEL
Prof. Dr. Nermin ERSOY
Prof. Dr. Nevnihal ERDOĞAN
Prof. Dr. Numan AKDOĞAN
Doç. Dr. Fikrettin YAVUZ
Doç. Dr. Gülşen ERDAL
Doç. Dr. Mustafa SARI
Doç. Dr. Şennur KAYA
Dr. Metin ŞENTÜRK
Erdoğan ÖZDEMİR
Feyzullah Yavuz ULUGÜN
Müzeyyen ÜNAL
Recep KANKAL

2002 tarihinde hizmete açılan kütüphane halen Gaziler Mahallesi Kazım Karabekir Caddesi No: 8 Köseköy adresinde hizmetlerine devam etmektedir. Köseköy Nazım Demirci Halk Kütüphanesi'nin top lam üye sayısı 651 ve kayıtlı kitap sayısı da 8.897'dir.

Kartepe ilçe sınırları içerisindeki Suadiye belde sinde belediyeye ait Mahalle Konağı'nda 2002 yılında hizmet vermeye başlamıştır. 518 üyesi bulunan kütüp hanede kayıtlı toplam 5220 adet kitap bulunmaktadır.

Kocaeli İl Halk Kütüphanesi Müdürü Adil Üğüten ile 11.10. 2021 Tarihli Görüşme, https://kocaeli.kutuphane.gov.tr, gazetesi, 14 Eylül 2020, Bağ ms zÇKocaeli gazetesi, 26 Ağustos 2020, www.tuik.gov.tr, BizimÇYakaÇKocaeli gazetesi, 24 Mart 2017, KocaeliÇMeydanÇ gazetesi, 07 Eylül 2020, EnÇKocaeli gazetesi, 20 Mayıs 2021, https://koha.ekutubhane.gov.tr

Turgut KARAÇOBAN

KYBELE KUTSAL ALANLARI VE KAYA MEZARLARI

Körfez İlçesi, İlimtepe'deki Alan

Kybele (Ana Tanrıça) kutsal alanlarının bir su kay nağı çevresinde ve doğal arazi yapısına hâkim bir nok tada yer aldığı bilinmektedir. Kocaeli ve çevresinde bu tür düzenlemeler oldukça fazladır. Bu tanıma uygun Bithynia bölgesi sınırları içerisinde bulunan Nikome dia'nın kırsal alanlarında Kybele'ye ait üç adet kutsal alan bulunmaktadır. Bunlardan ilki Kocaeli İli Kör fez İlçesi İlimtepe İlimtepe-1 kutsal alanıdır. Alan bir akarsu yatağının kenarından yükselen kayalık yamaç üzerine kurulmuştur ve kuzey-batı yönlü bir şekilde düzenlenmiştir. Belirlenen bu yön benzeri çoğu anıtta da aynı şekilde düzenlenmektedir. Yılın en uzun günü olan 21 Haziran'da güneşin battığı yön seçilmiştir. Alanda yapılan incelemeler sonucunda Kybele'nin bölgede bulunan diğer kutsal alanları ile ortak özel likleri tespit edilmiştir. Örneğin Bilecik ili Vezirhan ilçesinde bulunan Kybele kutsal alanında da merdiven basamakları yer almakta ve arkeoastronomik (geç mişteki insanların gökyüzündeki olgular ile ilişkisini inceleyen bilim dalı) bir kompozisyon kullanıldığı gö rülmektedir. Kybele kutsal alanı olduğu düşünülen İlimtepe-1'de yapılan kült (tapınma, tapma) düzen lemeleri geniş bir alana yayılım göstermektedir. Bu kült düzenlemeleri arasında merdiven basamakları, kayaya oyulmuş akıtma kanalları, güneş diskleri yer almaktadır. Güneş diskleri alanda aynı zamanda Gü neş Kültü'nün varlığını da kanıtlamaktadır. Thrakia kökenli ve Phryg etkili bu kült alanında, Thrakia böl gesinde olduğu gibi Ana Tanrıça ile Güneş kültünün aynı anda kullanıldığı görülmektedir. Alanın akarsu yatağının hemen üst kısmında yüzeyi oldukça belirgin bir şekilde düzleştirilmiş bir kaya üzerinde yer alan, uzun dikdörtgen biçimli kaya oyma çukuru da mev cuttur. Bu tür düzenlemelerde daha çok kremasyon yapılmaktadır. Alanda aynı zamanda kaya oyma oda

oluşumları da mevcuttur. Bu kaya mezarı içerisine karşılıklı iki adet kline (mezar odasındaki ölü yatağı) oyulmuştur. Alan, Kocaeli Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü tarafından kaya mezarı olarak tescil edilmiştir. Karayolu tarafından ortadan bölünmüş olan ve yolun karşı tarafında (güney) bulunan Karataşlı Me zarlığı'nın hemen kenarında İlimtepe-1 kült alanının devamı niteliğinde düzenlemeler mevcuttur.

İlimtepe-2 olarak adlandırdığımız ikinci alan ise İlimtepe-1 kutsal alanının yaklaşık olarak 0,334 km güneydoğusundadır. Alan diğer kutsal alanlarda ol duğu gibi peyzaja uygun bir şekilde düzenlenmiştir. Körfeze hâkim bir noktada ana kaya üzerinde yükselen bir konumda yer almaktadır. Alanda ilk olarak göze çarpan düzenleme ana kayaya oyulmuş Khamosori on (ana kayaya oyulan dikdörtgen formlu mezar) tipi mezardır. Mezar doğu-batı yönlü oyulmakla beraber kapağın yerleştirildiği güney kenarı oldukça tahrip olmuştur. Alanın güneybatı yönünden mezar alanına çıkmak üzere oyulmuş merdiven basamakları da bu lunmaktadır. Alan yine aynı şekilde kültistik düzenle melere sahiptir. Sıkça yapılmış güneş diski oyuklarının yanı sıra fazla derin olmayan dikdörtgen formlu oyuk da bulunmaktadır. Günümüzde Belen-İlimtepe sını rının Belen Mahallesi tarafında yer alan kaya mezarın İlimtepe'de yer alan diğer alanlarla birlikte değerlen dirilmesi yerinde olacaktır.

İlimtepe-3 olarak adlandırdığımız bir diğer Kybele kutsal alanı ise İlimtepe-1 kutsal alanının 0,947 km doğusunda; İlimtepe-2 kutsal alanının ise 0,977 km kuzeydoğusunda yer almaktadır. Üç kutsal alan da 1 km'lik mesafe içerisinde yer almaktadır. Böylelikle çevresindeki diğer kült oluşumlarıyla da ilişkili olduğu görülmektedir. Alan kıyıya paralel bir şekilde konum lanmış yükseltiler arasında yer almaktadır. Alanın batı kısmında şimdi kurumuş olan akarsu yatağının doğu tarafındaki kayalık kısımdan başlayarak dik bir şekil de yükselen bir yamaç ve bu yamacın üzerinde doğu istikametine doğru yayılan bir düzenleme göstermek tedir. İzmit Körfezi'ne oldukça hâkim bir konumdadır. Alanda farklı noktalarda temel seviyesinde birkaç adet yapıya ait duvar dizileri tespit edilmiştir. İlimtepe-1 kutsal alanlarında olduğu gibi merdiven basamakları kaya oyma daire, dikdörtgen çukurlar ve güneş diskleri gibi Kybele kutsal alanı olarak tanımlayabileceğimiz düzenlemeler mevcuttur. Bu tür kaya oyma daireler

Phrygia, Lydia ve Mysia için çok az rastlanan kültistik düzenlemelerdir. Ancak Thrakia'da çok sık karşılaşılmaktadır. Bu da üç kutsal alanın Anadolu'dan daha çok Thrakia ile yakın ilişkisi olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca Güneş, Thrak kökenli topluluklarda disk biçiminde kendini göstermektedir. Dikdörtgen çukurların derinliği de göz önünde bulundurularak buralarda kremasyon (ölü yakma) törenleri düzenlenmiş olmalıdır. Alanda oldukça fazla ve farklı alanlarda akıtma kanalları bulunmaktadır. Bu düzenlemelerin kutsal alanlara özgü tören düzeninde bir adım olan kan ya da şarap akıtma esnasında da kullanıldığı bilinmektedir. Alanda bulunan bazı kazıma ve çıkarma izlerinden yola çıkarak alandan zaman zaman taş da çıkarıldığı söylenebilir.

Kurumuş akarsuların kenarında, ana kayaya doğrudan oyulmuş olan üç kutsal alan da doğaya hâkim bir konumda yer almaktadır. Bulunduğu yerin peyzajına uygun bir şekilde düzenlenmiş olan kültistik düzenlemeler üç alanda da ortak özellikler sergilemektedir. Fazla derin olmayan güneş disklerinin yerleştirildiği yön, kayaya oyulmuş mezar alanlarına olan mesafesi ve üç alanda da merdiven basamaklarının yer alması İlimtepe kutsal alanlarının aynı amaca hizmet ettiğini göstermektedir. Kutsal alanların körfeze hâkim konumda 1 km'lik mesafe içerisinde yer alması ileride, alanda yapılacak çalışmalar sonucunda benzer birçok alanın keşfedilme ihtimalini yükseltmektedir. Thrak kökenli halkların MÖ 1200 yılında Anadolu içlerine doğru göç etmesiyle bölgeye Thrak halkları da yerleşmiştir. Böylelikle bölgede bu tür Thrak kültürünün izlerinin takip edileceği alanların ortaya çıkması kaçınılmazdır.

KAYNAKÇA

Engin Beksaç, Şule Beksaç Nurengin, *Bithynia'dan Yansıyan Saklı İzler: Kocaeli ve Çevresinde Bulunan Birkaç Kült Alanı*, Kocaeli: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları No.: 38: 35-41, 2016, s. 36-39; Engin Beksaç, Mustafa Hatipler, Şule Beksaç Nurengen, *Bithynia, Traklar ve Diğer Balkanlı Halklar: Trakoloji Bakış Açısından Genel Bir Kimlik Çalışması*, Kocaeli: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları No: 38: 95-127, 2017, s. 120-121; Kocaeli Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Arşivi.

Günay KARAHAN, Onur KAMİLOĞLU